

Mokymo (-si) ir vertinimo aplanko taikymo universitetinėse studijose galimybės

Nijolė Burkšaitienė

Lektorė edukologijos doktorantė
Lietuvos teisės universiteto Užsienio kalbų katedra
Ateities g. 20, LT-2057 Vilnius
Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakultetas
K. Donelaičio g. 52, LT-3000 Kaunas
Tel. (8 5) 271 46 13
El. paštas burksa@omni.lt

Vykstant aukštojo mokslo reformai ES, kyla būtinybė diegti naujus mokymo (-si) ir vertinimo metodus, sukuriančius mokymo (-si) visą gyvenimą sąlygas aukštojo mokslo studijose. Straipsnyje pateikiama remiantis ES politikos dokumentais ir moksline literatūra atlikta aplanko – plačiai pasaulio šalių universitetinėse studijose taikomo netradicinio mokymo (-si) ir vertinimo metodo – analizė: atskleista šio metodo paskirtis, tipai ir funkcijos, išanalizuota jo sudarymo struktūra ir vertinimo kriterijai bei pateiktos jo taikymo galimybių Lietuvos universitetinėse studijose rekomendacijos.

Problemos aktualumas

Postmodernistinės visuomenės raidos sukelti socialiniai, ekonominiai ir politiniai pokyčiai lemia ES prioritetus. 2000 m. kovo mėn. Lisabonoje įvykusi ES Taryba tapo lemiamu įvykiu, numatant ES politiką ir veiksmus. Jos išvadoje teigiama, kad Europa jau įžengė į žinių erą, o sėkmingas perėjimas prie žiniomis pagrįsto ūkio ir visuomenės, kartu perėjimas prie mokymo (-si) visą gyvenimą, tampa esminiu veiksniu reformuojant ES šalių narių, iš jų ir Lietuvos, aukštojo mokslo sistemą.

Reikalavimas reformuoti aukštąjį mokslą Europoje, siekiant, kad jis taptų pasauliniu standartu, neatsiejamai susijęs su bendros

europinės universitetinės erdvės sukūrimo ir aukštąjį mokslą teikiančių institucijų reformavimo būtinybe. Įvairūs pastaruosius dešimtmečius vykstančių universitetinių studijų pokyčių aspektai (požiūrio į mokymą (-si) pokyčiai ir jų svarba; naujas mokymo (-si) turinys, formos ir stiliai bei besimokančių vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje) nagrinėti daugelio Lietuvos mokslininkų: R. Laužacko (2000), M. Teresevičienės ir G. Gedvilienės (1999, 2003, 2004), L. Jovaišos (2001), P. Jucevičienės (1997) ir kt. Iš užsienio šalių mokslininkų paminėtini P. Jarvis (1998), C. K. Knapper ir A. J. Cropley (2000), J. Field (2002), P. Ramsden (1994) ir kt. darbai, kuriuose analizuotas JAV, Kanados, Didžiosios Britanijos, Olandijos, Vokietijos ir

kt. šalių vykstantis universitetinių studijų ugdymo paradigmos poslinkis nuo tradicinio *mokymo ir rengimo proceso*, kurio centre – dėstytojas – žinių perteikėjas, prie netradicinio mokymo, t. y. *mokymosi proceso*, kurio centre dėstytojas – mokymo (-si) moderatorius; nuo susikoncentravimo į didaktinius įgūdžius ir formalias programas į sukūrimą mokymo (-si) aplinkos, kurioje mokoma, kaip mokytis, o mokymo programos neapsiriboja vien kartojimu ir žinių išlaikymu, bet, remiantis A. Giddens, suteikia pagrindinius įgūdžius ir mokymuisi visą gyvenimą būtinas kognityvines ir emocines kompetencijas (Ramsden, 2000; Field, 2002).

Aukštojo mokslo studijų reformavimas taip pat siejamas su universitetams keliamu reikalavimu prisitaikyti prie naujų sąlygų siekiant užtikrinti institucinį lankstumą ir atvirumą naujo tipo besimokantiems – suaugusiems. Viena iš prielaidų, lemiančių sėkmingą tokio reikalavimo įgyvendinimą, – ankstesnio, įvairioje aplinkoje vykusio mokymo (-si) vertinimo, pripažinimo ir akreditavimo sistemos universitetinėse studijose sukūrimas (The Role of the Universities in the Europe of Knowledge, 2003; Knapper ir Cropley (2000). Įvertinant dabartinę situaciją pažymėtina, kad kai kurios šalys (Prancūzija, Didžioji Britanija, Kanada, JAV) turi didelę patirtį šioje srityje, tačiau bendra ankstesnio mokymo (-si) vertinimo, pripažinimo ir akreditavimo sistema ES dar nėra sukurta.

Įvertinant vykstančius procesus galima teigti, kad perėjimo prie mokymo (-si) visą gyvenimą pokyčiai aukštojo mokslo studijose pastebimi, tačiau nepakankami – universitetai dar nėra visiškai adaptavęsi prie naujų sąlygų, nevyrauja inovaciniai mokymo (-si) metodai, nesukurta ankstesnio mokymosi vertinimo, pripažinimo ir akreditavimo sistema.

Tyrimo objektas – netradicinio mokymo (-si) ir vertinimo metodai, naudojami universiteti-

nėse studijose esant mokymo (-si) visą gyvenimą sąlygoms.

Tyrimo tikslas – atskleisti inovacinių mokymo (-si) ir vertinimo metodų taikymo galimybes universitetinėse studijose.

Tyrimo metodai – ES dokumentų ir mokslinės literatūros analizė bei refleksija.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti ir apibendrinti pasaulio šalių universitetinėse studijose plačiai naudojamo, o Lietuvos universitetinėse studijose mažai žinomo metodo – aplanko – paskirtį, tipus, sudarymo struktūrą ir vertinimo kriterijus, atskleisti šio metodo naudojimo sritis formaliojo mokslo sistemoje ir pateikti jo taikymo galimybių Lietuvos universitetinėse studijose rekomendacijas.

Dvejopa aplanko paskirtis universitetinėse studijose

Naujų mokymo (-si) metodų ir netradicinių vertinimo būdų diegimas visais švietimo sistemos lygmenimis, užtikrinant mokymosi visą gyvenimą sąlygų sukūrimą, – vienas iš politinių reikalavimų, keliamų universitetinėms studijoms ES.

Istoriškai aplankas kaip mokymo (-si) ir vertinimo metodas nėra naujas – jo koncepcija perimta iš vaizduojamųjų menų. Remiantis The New Oxford Dictionary of English (p. 1445), jis apibūdinamas kaip „... dėklas, skirtas nesurištiems popieriaus lapams, kaip antai: piešiniams ar žemėlapiams, laikyti“. Žinoma, kad aplankais buvo šimtmečius naudotasi, kai juose kompetentingoms komisijoms vertinti būdavo pateikiami geriausi dailininkų darbai, bandant įstoti į menų akademijas arba siekiant gauti užsakymus, t. y. aplankas iliustruodavo menininko minties gylį ir mastą, jo interesus ir gebėjimus (Moya, O'Malley, 1994).

Vakarų Europoje aplankas mokymo (-si) visą gyvenimą kontekstu pasireiškia kaip nova-

torišką metodą, daugiausiai žinomas Prancūzijoje ir Jungtinėje Karalystėje; tuo tarpu JAV, Australijos ir Kanados aukštojo mokslo sistemose jis gerai žinomas nuo praėjusio šimtmečio aštuntojo dešimtmečio, ir šių šalių mokslininkai kalba apie švietimo sistemoje susiformavusią „aplanko kultūrą“.

Atlikta prieinamos mokslinės literatūros ir užsienio šalių universitetų bei koledžų (Mount Vernon Nazarene; Arizona University; T. Edison State College, Ferris State University College, J. Madison University, University of Minnesota, Charter Oak State University, JAV; Goddard College, Jungtinė Karalystė; Nova Scotia Community College; Kanada ir kt.) partitės, taikant aplanką universitetinėse studijose, analizė rodo, kad tai daugiafunkcinis metodas (žr. autorės sudarytą 1 lentelę). Pirmas – naudojamas kaip netradicinis / alternatyvus mokymo (-si) metodas, efektyvus transformuojant tradicinio *mokymo* paradigmą, orientuotą į tai, „ką studentai išmoksta“, ir kuriant naujo tipo *mokymo (-si)* paradigmą, akcentuojančią, „kaip studentai mokosi“. Antra – taikomas kaip vertingas alternatyvaus vertinimo sistemos instrumentas, vertinant formalųjį mokymo (-si) procesą formaliojo švietimo siste-

moje ir pripažįstant neformalųjį ir savaiminį mokymąsi formaliojo mokslo sistemoje. Šiuo požiūriu galima teigti, kad aplankas jungia mokymo (-si) įvairioje aplinkoje procesą ir vertinimo procesą.

Aplankas kaip mokymo (-si) metodas

Universitetinėse studijose naudojamų inovacinių mokymo (-si) metodų, įskaitant aplankus, atsiradimas siejamas su konstruktyvizmo mokymo (-si) teorijos, teigiančios, kad visos žinios konstruojamos, atsiradimu. P. Jarvis (1992) pabrėžia, kad esant žinių visuomenei mokymo (-si) proceso esmė – reikšmės konstravimas ir prasmės suteikimas mokymo (-si) patirčiai. Remiantis šia teorija pabrėžiama, kad besimokantieji įgyja naujų konceptualių žinių ne pasyviai iš dėstytojo perimdami informaciją, bet aktyviai: informacija renkama iš įvairių šaltinių; svarbiausia informacija atrenkama ir priderinama prie turimo intelektualinio žinių bagažo; naujos žinios lyginamos su tuo, kas jau yra žinoma, ir sintetamos; galiausiai nereikalinga informacija atmetama.

Kaip alternatyvus mokymo (-si) metodas universitetinėje praktikoje taikomas aplankas

1 lentelė. Aplanko daugiafunkciškumas

APLANKO FUNKCIJOS	NAUDOJIMO SRITIS
1. Mokymo (-si) metodas: <ul style="list-style-type: none"> • atskleidžia mokymosi proceso etapus • rodo pasiekimus 	<ul style="list-style-type: none"> • Visais formaliojo švietimo lygmenimis, įskaitant universitetines studijas
2. Mokymo (-si) vertinimo metodas: <ul style="list-style-type: none"> • įvertina mokymosi proceso metu daromą pažangą • įvertina besimokančiojo pasiektus rezultatus 	<ul style="list-style-type: none"> • Visais formaliojo švietimo lygmenimis, įskaitant universitetines studijas
3. Ankstesnio mokymo (-si) (įgyto neformaliai ar savaime) pripažinimo ir vertinimo metodas: <ul style="list-style-type: none"> • vertinamos įvairioje mokymosi aplinkoje įgytos žinios ir kompetencija, siekiant jų pripažinimo vidurinio išsilavinimo, profesinio rengimo srityse • vertinamos įvairioje mokymosi aplinkoje įgytos žinios ir kompetencija, siekiant akademinio kredito 	<ul style="list-style-type: none"> • Specialiuose akredituotuose centruose • Aukštojo mokslo sistemoje

atitinka konstruktyvizmo konceptualias idėjas: jis suteikia mokymuisi prasmę, nes vienas iš pagrindinių jam keliamų reikalavimų – refleksija, iliustruojanti besimokančio pastangas, pažangą, kompetenciją ir pasiekimus vienoje ar keliuose mokymo programos dalyse. Be to, tokio tipo darbų rinkinyje matyti besimokančių dalyvavimas atrenkant rinkinio turinį; atrankos kriterijai ir vertinimo kriterijai (Paulson et al., 1991).

Kemp ir Toperoff (1998), Moya ir O'Malley (1994), Baume (2001) ir kt. autoriai teigia, kad aplanko, kaip netradicinio mokymo (-si) metodo, efektyvumas mokymo (-si) procese pasireiškia tuo, kad, būdamas sistemškai organizuotas darbų rinkinys, jis:

- leidžia tiek besimokančiam pačiam, tiek dėstytojui stebėti jo žinių, įgūdžių ir kompetencijų augimą tam tikro mokymo dalyko srityje per tam tikrą apibrėžtą laiką;
- ugdo supratimą apie patį mokymosi procesą;
- skatina motyvaciją mokytis ir tuo sustiprina mokymo tikslų siekimą;
- išryškina tai, kas išmokta;
- teikia galimybių studentui vertinti save kaip besimokantį – nuolat peržiūrėti savo darbus, apmąstyti savo pažangą ir pačiam nuspręsti, kokie įgūdžiai ar kompetencijos tobulintini, siekiant tam tikro nustatyto standarto ar balo;
- sudaro sąlygas dėstytojui pateikti besimokančiajam taikomojo pobūdžio kompleksinius mokomųjų užduočių tipus, kurioms atlikti reikia pademonstruoti kompetencijas ir generuoti ar pritaikyti įgytas žinias;
- leidžia besimokančiajam palaikyti grįžtamąjį ryšį su dėstytoju – išgirsti dėstytojo nuomonę apie mokymo (-si) proceso eigoje pasiektą pažangą ar nesėkmes.

Aplankas kaip vertinimo metodas

Aplankas kaip formalaus mokymo (-si) vertinimo metodas

Išanalizavus pasaulio universitetų taikomus inovacinius vertinimo metodus galima teigti, kad aplankas – vienas iš dažniausiai naudojamų alternatyvaus vertinimo sistemos instrumentų (greta paminėtini: demonstravimas, projektas, atvejo analizė, pokalbis ir kt.) ir atspindi esminius požiūrio į mokymo (-si) vertinimą pokyčius. Naujiems požiūriams į mokymo (-si) procesą atsirasti ir įsitvirtinti reikia integruoto požiūrio į vertinimą. Aplanko vertinimo metodas naudojamas kaip mokymo strategija pereinant nuo tradicinės mokymo sistemos, pagrįstos testais / kontroliniais rašto darbais, prie naujų mokymo sistemų (dar vadinamų holistiniu mokymu), pavyzdžiui, užduočių atlikimu pagrįsto mokymo (Sewell et al., 2002) ar probleminio mokymo (Baume, 2001). Šių sistemų taikymas leidžia įvertinti ne tik galutinį mokymo (-si) produktą, bet ir mokymo (-si) procese padarytą pažangą.

Aplanku pagrįstas vertinimas remiasi atlikimu pagrįsto mokymo teoriniu principu, kad besimokantys turėtų parodyti tai, ką moka ir gali padaryti, priešpriešinant šį metodą standartiniams, normomis pagrįstiems ar institucijoje sudarytiems vertinimo instrumentams, atskleidžiantiems tik tam tikros rūšies informaciją apie tai, kas išmokta. Be to, dažnai testų (pvz., daugybinio pasirinkimo principu sudarytų testų) rezultatai susiję su teisingo atsakymo atpažinimu ir / arba atspėjimu (Ivany, White, Myers, 2003; Sewell et al, 2002; Gomez, 2000).

Apibendrinant pabrėžtina, jog šis vertinimo metodas svarbus dėl privalomos besimokančių pažangos / pasiekimų analizės, atliekamos ne vien dėstytojo, bet ir paties besimokančiojo (jis vertina savo paties mokymo (-si) pro-

cesą, jame įvykusius pasikeitimus), ir grįžtamojo ryšio su dėstytoju palaikymo. Tai nulemia aplanko, kaip vertinimo sistemos elemento, efektyvumą keletu aspektų – 1) stebint tiesioginę besimokančiųjų patirtį (vertinant užduočių atlikimą ar konkrečios gyvenimo problemos sprendimą); 2) vertinant mokymuisi naudingų užduočių dimensiją ir 3) nenutrūkstamai vertinant patį mokymo (-si) procesą (fiksuojamas nuolatinis besimokančiųjų refleksijos bei sprendimų priėmimo procesas ir galutiniai mokymo (-si) rezultatai).

Aplankas kaip mokymo (-si) įvairioje aplinkoje vertinimo metodas

Atlikta prieinamos literatūros analizė leidžia teigti, kad suaugusiųjų įsitraukimas į mokymo (-si) procesus įvairiose pasaulio šalyse yra skirtingas, o didžiausias aktyvumas vyksta už formaliojo švietimo sistemos ribų. Pavyzdžiui, JAV netgi prieš 30 metų suaugęs asmuo per metus vidutiniškai praleisdavo apie 500 valandų dalyvaudamas įvairiuose mokymo (-si) projektuose; Norvegijoje daugiau negu pusė visų sistemingai besimokančių suaugusiųjų mokosi neformaliojo švietimo institucijose; OECD priklausančiose šalyse nuo 22 iki 63 procentų dirbančių suaugusiųjų iki 45 metų (priklausomai nuo šalies) dalyvauja neformaliojo ir savaiminio suaugusiųjų mokymo sistemoje (Knapper, Cropley, 2000); D. Livingstone ir kolegų tyrimų duomenimis (1999), kiekvienas suaugęs kanadietis dabar praleidžia vidutiniškai 15 valandų per savaitę mokydamasis pats, o tai daugiau nei 4 valandos per savaitę, praleidžiamos mokantis formaliojo mokslo sistemoje (Ivany, White, Meyers, 2003).

Jau daugiau kaip tris dešimtmečius JAV, Kanadoje, Australijoje, o pastaruosius 10–15 metų kai kuriose Europos šalyse (žr. 2 lentelę) įdiegtos ankstesnio / neformaliojo ir savai-

minio mokymo (-si) identifikavimo, oficialaus patvirtinimo ir pripažinimo sistemos, kurių apžvalgos rezultatai rodo, kad situacija įvairiose šalyse skiriasi tiek šiam procesui apibūdinti vartojamų terminų, švietimo sistemos lygmenų, kuriais vyksta vertinimas, proceso dalyvių, tiek uždavinių ir jų sprendimo būdų požiūriu (Terešvičienė et al., 2003). Pavyzdžiui, egzistuoja tarptautinio termino *ankstesnio mokymo (-si) vertinimas* ir jo akronimų įvairovė: Jungtinėje Karalystėje vartojamas terminas „ankstesnio mokymo (-si) vertinimas“ trumpinamas APL (Assessment of Prior Learning); Kanadoje ir JAV tas pats terminas trumpinamas PLA (Prior Learning Assessment); Australijoje vartojamas terminas „ankstesnio mokymo (-si) pripažinimas“ (RPL – Recognition of Prior Learning), o Airijoje – terminas „ankstesnio patirinio mokymo (-si) vertinimas“ – APEL (Assessment of Prior Experiential Learning), (Prior Learning Assessment, 2004).

Nepaisant egzistuojančių skirtybių, galima apibendrintai teigti, kad minėtose ankstesnio mokymo (-si) identifikavimo, oficialaus patvirtinimo ir pripažinimo sistemose aplankas yra vienas iš vertinimo sistemos elementų, naudotų arba naudojamų įvairiais formaliojo švietimo sistemos lygmenimis oficialiai pripažįstant neformalųjį ir savaiminį mokymą (-si).

Literatūros šaltinių analizė rodo, kad didžiausią patirtį pripažįstant ankstesnį mokymą (-si) ir suteikiant akademinis kreditus už neformaliuojų ir savaiminiu mokymo (-si) būdu įgytas žinias ir kompetencijas aukštojo mokslo institucijose turi JAV, Australija ir Kanada. Šių šalių naudojami įvairūs ankstesnio mokymo (-si) vertinimo metodai – tradiciniai (egzaminas, testai) ir / arba alternatyvaus vertinimo metodai (aplangas, projektas, prezentacija, demonstracija ir kt.). Tai priklauso nuo keleto veiksnių – institucijos nuostatos, studijų dalyko ar netgi nuo kandidato, pretenduojančio į

2 lentelė. Neformaliojo ir savaiminio mokymo (-si) oficialaus pripažinimo sistemos

Šalis	Įdiegimo metai	Ankstesnio mokymo (-si) vertinimo sistemos
Airija	1993–1994	Sistemos „Ankstesnio mokymo (-si) pripažinimas“ įvedimas (įvedė organizacija Training and Employment Authority in Ireland)
Australija	1990, 1995–1996	(1990) įkurta Nacionalinė rengimo valdyba, atsakinga už nacionalinius kompetencijų standartus, apibrėžiančius kontekstus sistemoms, tokioms kaip antai: „Ankstesnio mokymosi pripažinimas“ ir „Patirtinio mokymosi pripažinimas“
Vokietija	1974	Įvestas profesinio rengimo išsilavinimo pažymėjimas (Bildungspass), <i>Aplankas</i> (planuotas), egzaminas eksternu (Externenprüfung) ir gebėjimų patikrinimo egzaminas
Prancūzija	1985, 1991, 1992	1985 m. priimtas įstatymas dėl ankstesnio mokymo (-si) pripažinimo; įvestas Kompetencijų visumos dokumentavimas (Bilan de competence) (1991) ir sukurti specialūs ankstesnio mokymo (-si) pripažinimo centrai (Centres de Bilan). Šios iniciatyvos pagrįstos asmeninių „aplankų“ įvedimu
Jungtinė Karalystė	1986, 1991	Nacionalinės profesinės kvalifikacijos sistemos įvedimas, atveriantis kelią schemoms „Ankstesnio mokymo (-si) pripažinimas“, „Ankstesnio mokymo (-si) akreditacija“, sukurtas <i>Kompetencijų aplankas</i>
Suomija	1994	1994 m. įstatymu įvesta sistema „Kompetencijomis pagrįstos kvalifikacijos“, kurios tikslas – įgyvendinti oficialų įgūdžių, neatsižvelgiant į tai, kokių būdu jie buvo įgyti, pripažinimą ir sertifikavimą

Šaltinis: *Identification, Validation and Recognition of Prior and Non-formal Learning*, p. 12

akademinį kreditą, ir atitinkamo dalyko eksperto pokalbio rezultatų.

Remiantis Kanados tarptautinių kvalifikacijų informacinio centro (CICIC) *Kvalifikacijų pripažinimo ir mobilumo terminologijos vartojimo vadovu*, universitetinėse studijose naudojamas aplankas apibrėžiamas kaip formaliai pateiktas dokumentas, apibūdinantis mokymą (-si) iš ankstesnės patirties, atitinkantį koledžo ar universiteto specialaus kurso reikalavimus arba nustatytus standartus ir pateikiantis tokio atitikimo įrodymus, pagrįstus trečiosios šalies dokumentavimu (Guide, 2002). Terminas *ankstesnė patirtis* reiškia, kad suteikiant koledžo ar universiteto kreditą gali būti įvertintas ir pripažintas neformalusis ir savaiminis mokymas (-is), vykęs įvairioje aplinkoje – kvalifikacijos kėlimo kursuose; seminaruose; mo-

kymas (-is) iš darbo ir gyvenimo patirties; atliekant savanorišką darbą; dalyvaujant įvairių organizacijų veikloje; atliekant karinę tarnybą ir pan.

Aplanko tipai

Mokymo (-si) ir vertinimo procesuose taikomus aplankų tipus nulemia institucijų mokymo programose iškelti tikslai. Nustatyta, kad universitetinėse studijose dažniausiai naudojamas į procesą ir į rezultatą orientuotas aplankas.

Į procesą orientuotas aplankas funkcionuoja kaip netradicinis mokymo (-si) metodas ir kaip pasiekimų, mokymo (-si) pažangos nenutrūkstamo vertinimo instrumentas. Aplankas fiksuoja įvairius mokymo (-si) ar kūrybinio pro-

ceso aspektus ir etapus; naudingas dokumentuojant visuminį mokymo (-si) procesą – atskleidžia, kaip besimokantis integruoja specifines žinias ar įgūdžius, kokią daro pažangą siekdamas nustatyto standarto. Be to, šio tipo aplankas vertingas tobulinant besimokančių kognityvinius, tarpasmeninius ir kritinio mąstymo įgūdžius, ypač vertinamus mokymosi visą gyvenimą sąlygomis (Arter, 1995; Lankes, 1995; Epstein, 2003 ir kt.).

Edukaciniams tikslams naudojamas *į rezultatą orientuotas aplankas* – ne paprastas įvertinti pateiktų darbų rinkinys, bet visapusiškai suplanuotas ir įdiegtos vertinimo procedūros produktas (Moya, O'Malley (1994); Sewell et al, 2002 ir kt.), taikomas kaip mokymo (-si) tikslų įgyvendinimo, užsibrėžto standarto ar mokymo programos vertinimo instrumentas. Į aplanką įtraukiami visiškai užbaigti geriausi ar patys įdomiausi darbai, atrenkami remiantis paties besimokančio nuomone ir / arba dėstytojo rekomendavimu; pateikiama garso ir vaizdo medžiaga, fotonuotraukos ir elektroniskai užfiksuoti darbai. Kaip ir į procesą orientuotame aplanke, šiame aplanke privalomi refleksijos pavyzdžiai, iliustruojantys studento kritinį mąstymą vertinant savo mokymąsi, apsisprendimo procesą ir motyvus atrenkant darbus.

Remiantis daugelio mokslininkų nuomone (Sewell et al., 2002; Baume, 2001; Arter, 1995; Moya, O'Malley 1994; Lankes, 1995; Epstein, 2003 ir kt.), abu aplanko tipai minėtose užsienio valstybėse naudojami visais formaliojo švietimo sistemos lygmenimis – pradedant vidurinio lavinimo mokyklomis ir baigiant aukštojo mokslo institucijomis. Apibendrinant pažymėtina, jog į rezultatą orientuoto aplanko tipas universitetinėse studijose turi plačiausias taikymo galimybes, nes tai: 1) netradicinis mokymo (-si) metodas; 2) formaliojo švietimo sistemoje įgytų žinių ir kompetencijų vertinimo instrumentas; 3) neformaliojo ir savaiminio mokymo (-si) būdu įgytų žinių ir kompetencijų vertinimo instrumentas.

Aplanko struktūra

Mokslinės literatūros apžvalga rodo, kad aplanko struktūrai keliami reikalavimai priklauso nuo keleto veiksnių – mokomojo dalyko, mokymo programos tikslų ir aplanke keliamų tikslų. Tai nulemia formaliojo mokymo (-si) ir vertinimo tikslams naudojamo aplanko ir ankstesnio mokymo (-si) vertinimui ir pripažinimui naudojamo aplanko struktūros skirtybės.

Pirmuoju atveju pagrindiniai aplanko elementai yra: 1) antraštinis puslapis, kuriame pateikiami asmeniniai duomenys apie aplanko autorių, instituciją, kursą, besimokančio studijų programą ir dalyką; 2) turinys, pateikiant iš anksto dėstytojo apibrėžtų privalomų ir laisvai pasirenkamų darbų sąrašą; 3) aplanko vertinimo kriterijai; 4) datuoti darbų projektai / pirminiai variantai (į procesą orientuoto aplanko), 5) peržiūrėti / pataisyti ar visiškai užbaigti darbų variantai, testai ir jų klaidų analizė (į procesą orientuoto aplanko); 6) galutiniai darbų variantai (į produktą orientuoto aplanko) ir 7) refleksijos pavyzdžiai – mokymosi pasiekimų, pažangos ir / arba problemų analizės pavyzdžiai, privalomi abiejų tipų aplanuose.

Skirtingą aplanko struktūrą *vertinant ir pripažįstant ankstesnį mokymąsi* universitetinėse studijose lemia kito pobūdžio tikslai: siekiama įrodyti, kad asmens ankstesnis mokymas (-is) (darbo aplinkoje, karinėje tarnyboje, savarankiškas mokymasis, mokymasis kursuose ir pan.) atitinka tam tikro universiteto kurso reikalavimus ar nustatytus standartus, siekiant akademinio kredito pagal tam tikro mokomojo dalyko mokymo programą.

Išanalizavus JAV suaugusiųjų ir patirtinio mokymosi tarybos (CAEL) ir Kanados ankstesnio mokymosi vertinimo asociacijos (CAPLA) dokumentus (Day, 2000), reglamentuojančius akademių kreditų suteikimo už įvairioje aplinkoje įgytas žinias procedūrą ir jau minėtų JAV ir Kanados universitetų ir koledžų kandi-

datams keliamus reikalavimus, nustatyta, kad šiuo atveju aplanką sudaro penkios dalys: 1) antraštinis puslapis su įvardytu dalyku, iš kurio siekiama gauti akademinį kreditą; 2) turinys – dokumentuoja mokymo (-si) aplinkas, kuriose įgytos žinios atitinka kredito reikalavimus; 3) glaustas mokymo (-si) įvairioje aplinkoje aprašymas, suteikiant informaciją apie igytas žinias ir kompetencijas, būtinas siekiamam kreditui; 4) dokumentai, liudijantys, kad juos pateikęs asmuo iš ankstesnio mokymo (-si) turi žinių, adekvačių akademinio kredito reikalavimams ir 5) refleksijos pavyzdžiai, suteikiantys ypač vertingos informacijos apie besimokančiųjų minties brandumą ir kritinio mąstymo gilumą.

Aplanko vertinimas

Mokymo (-si) vertinimui užsienio šalyse skiriama daug dėmesio. Šiuo kontekstu paminėtina JAV patirtis. Šalyje funkcionuojančios institucijos JAV nacionalinė švietimo vertinimo taryba (NCME), Aukštojo mokslo asociacija (AAHE), Jungtinis švietimo vertinimo standartų komitetas (JCSEE), jau minėta Suaugusiųjų ir patirtinio mokymosi taryba (CAEL) ir kt. sukūrė adekvataus, sąžiningo ir teisingo vertinimo sistemos modelius. Juose pabrėžiama būtinybė vertinti studentų mokymo (-si) procesą ir jame padarytą pažangą: pripažįstama, kad mokymo (-si) visą gyvenimą sąlygomis tradicinės *mokymo* paradigmos sumuojamojo pobūdžio vertinimo metodai nepakankami, kadangi įvykus poslinkiui į *mokymosi* paradigmą jie nepatenkina poreikio visapusiškai interpretuoti studentų pasiekimus. Pabrėžiama formuojamojo pobūdžio vertinimo metodų svarba: jie suteikia vertingos informacijos, kiek besimokantys priartėja prie mokymo programoje iškeltų tikslų; leidžia studentams kritiškai analizuoti ir projektuoti savo mokymąsi, taip pats vertinimas tampa mokymo (-si) tobulėjimo varikliu.

Baume (2001), Maki (2002), Kemp, Toreff, 1998; Klenowski (2003) darbų apžvalga rodo, kad aplankas, kaip vertinimo instrumentas, – ypatingas: jis naudojamas tiek atliekant formuojamąjį (į procesą orientuotas aplanko tipas), tiek sumuojamąjį vertinimą (į produktą orientuotas aplanko tipas).

Kaip formuojamojo vertinimo metodas aplankas universitetinėse studijose naudojamas identifikuoti individualius besimokančio mokymo (-si) poreikius (nustato, ko studentui reikia, siekiant užsibrėžtų rezultatų) ir mokymo (-si) procese pasiektą pažangą – t. y. aplankas skirtas studentui ir pagrįstas grįžtamuoju studento ir dėstytojo ryšiu. Besimokančiam suteikiama informacija apie egzistuojančią jo mokėjimo atlikti tam tikras užduotis ir kriterijų / standartų nustatyto lygio, kurį studentas turi pasiekti, neatitiktį.

Sumuojamojo vertinimo tikslas – nustatyti lygį, kuriuo studento darbas atitinka nustatytą kriterijų / standartą. Šiuo atveju aplankas taikomas a) vertinant formaliojo mokymo (-si) sistemoje įvykusį mokymą (-si), kai semestro / studijų pabaigoje įvertinti pateikiami galutiniai darbai, ir b) formaliojo mokymo (-si) sistemoje vertinant ir pripažįstant kitoje aplinkoje vykusį mokymą (-si) ir suteikiant akademinis kreditus.

Pažymėtina, kad egzistuoja du pagrindiniai požiūriai į sumuojamojo pobūdžio vertinimą: holistinis ir analitinis. Taikant holistinį požiūrį, vertinamas visas aplankas – atsižvelgiama į bendrą aplanko kokybę; į tai, kaip atskiros aplanko dalys prisideda prie visumos; ką besimokantieji gali atlikti, remdamiesi tuo, ką jie jau pasiekė, bet neakcentuojant išankstinių tikslų, kurie gali skirtis nuo to, ką besimokantieji gali padaryti.

Atliekant analitinį vertinimą, kiekviena sudedamoji aplanko dalis vertinama atskirai, o galutinis balas / pažymys apskaičiuojamas išvedant įvertinimų vidurkį.

Be šių požiūrių į aplanko vertinimą sumuojamojo vertinimo tikslams, literatūroje nurodomas ir trečiasis požiūris – aplankas traktuojamas kaip visapusiškesnės vertinimo sistemos parametras, t. y. sudedamoji vertinimo proceso dalis, taikoma kartu su tradicinio vertinimo instrumentais (testais, egzaminų rašto darbais) ir / arba kitais alternatyvaus vertinimo instrumentais (projektais, pristatymais, demonstravimais ir pan.) (Klenowski, 2003).

Kad ir kuris vertinimo požiūris būtų taikomas tiek tradiciniame, tiek alternatyvaus vertinimo procese, patikimumas ir pagrįstumas – lemiami veiksniai, užtikrinantys vertinimo objektyvumą ir teisingumą. Autorių nuomone, esminis veiksnys užtikrinant patikimą ir pagrįstą vertinimą taikant aplankus – besimokančių informavimas, t. y. pačioje mokymo (-si) proceso pradžioje jie supažindinami su aplanko vertinimo principais, kriterijais ir technikomis, kurios bus naudojamos kai kuriems struktūriniais elementams ar visam aplankui bendrai (Kemp, Toreroff, 1998).

Atlikta užsienio šalių švietimo institucijų dokumentų analizė rodo, kad tose šalyse, kurių universitetuose vyksta ankstesnio mokymo (-si) vertinimas ir pripažinimas, proceso patikimumą ir pagrįstumą bei procedūros bendrumą užtikrina parengti ir taikomi valstybiniai standartai. Pavyzdžiui, JAV remiamasi 1989 m. patvirtintais standartais kokybei užtikrinti vertinant mokymąsi akademiniam kreditui (paskelbti U. Whittaker leidinyje „Mokymosi vertinimas: Standartai, principai ir procedūros“), Jungtinėje Karalystėje – 1995 m. parengtais profesiniais vertinimo standartais, Kanadoje – 1997 m. nustatytais standartais (Day, 2000).

Standartuose apibrėžta, ką tiksliai akademinio kredito siekiantis asmuo privalo padaryti iš patirties / ankstesnio mokymosi; kiekvienas aplanko elementas yra vertinamas atsižvelgiant į suformuluotus mokymo programos

tikslius. Galutiniai vertinimo rezultatai priklauso nuo to, ar išskelti tikslai pasiekti ir ar pateikti įrodymai apie įvairioje aplinkoje įgytas žinias, įgūdžius ir kompetencijas atitinka mokymosi rezultatus, apibrėžtus tam tikrame modulyje / programos dalyje.

Aplanko taikymas Lietuvoje

Lietuvos universitetinėse studijose aplankas – novatoriška praktika. Dėl šios priežasties jis dar nėra sulaukęs didelio šalies edukologijos mokslininkų dėmesio. Autorės žiniomis, pirmieji universitetai, pritaikę aplankus, – Vytauto Didžiojo universitetas (rengiant profesijos mokytojus) ir Lietuvos teisės universitetas (specialybių užsienio kalbos studijos). Straipsnio autorė yra viena iš iniciatorių, įvedant šią pedagoginę inovaciją Lietuvos teisės universitete ir prisidėjo atliekant teorinę šio metodo analizę (Teresevičienė, Burksaitienė, 2003; Burksaitienė, Teresevičienė, 2004). Kauno technologijos universiteto Švietimo studijų institute rengiami dėstytojų aplankai (J. Čižinauskienė et al, 2003). Tačiau empiriniai jų efektyvumo, įtakos besimokančių rezultatų / pasiekimų raišiai ir mokymo (-si) visą gyvenimą sąlygomis būtinoms kompetencijoms ugdyti tyrimai Lietuvoje dar nėra atlikti.

Už formaliojo švietimo sistemos ribų įgytų žinių ir kompetencijų vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose Lietuvoje dar nėra atliekamas. Dabar galiojanti 2001 m. patvirtinta laikinoji tvarka reglamentuoja asmens žinių, gebėjimų ir įgūdžių, įgytų neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje, ir savarankiško mokymosi žinių, gebėjimų ir įgūdžių pripažinimą formaliojo švietimo įstaigose (LR švietimo ministro įsakymas, p. 1) ir numato, kad darbuotojas turi galimybių individualiai mokytis tam tikrą programos ar modulio dalį ir eksternu laikyti kvalifikacijos egzaminą profesinio

rengimo lygmeniu arba laikyti įskaitas ir egzaminus bei ginti baigiamąjį darbą ir/arba laikyti baigiamuosius egzaminus aukštesniojo išsilavinimo lygmeniu.

Nacionaliniu lygmeniu turėtų būti apsvartyta keletas prioritetų, kuriant oficialaus neformaliojo ir savaiminio mokymosi pripažinimo sistemą: teisinio pagrindo dėl Lietuvos aukštojo mokslo institucijų (kolegijų ir universitetų) vaidmens dalyvaujant neformaliojo ir savaiminio mokymosi oficialaus pripažinimo sistemoje sukūrimas; neformaliojo mokymo (-si) įvertinimo metodikos parengimas; veikiančių įstatymų, nuostatų ir sutarčių, priimančių studentus į aukštąsias mokyklas – kolegijas ir universitetus – remiantis neformaliojo mokymu (-si), peržiūrėjimas.

Išvados

1. Atlikta ES politinių dokumentų ir mokslinės literatūros analizė rodo, kad ES vykstanti aukštojo mokslo reforma susijusi su naujų požiūrių į mokymo (-si) ir vertinimo procesus universitetinėse studijose atsiradimo būtinybe. Pedagoginių inovacijų diegimas – vienas iš būdų, užtikrinančių vykstančios reformos sėkmę, kuriant bendros Europos universitetinę erdvę.

2. Išanalizavus mokslinę literatūrą, skirtą užsienio šalių universitetinėse studijose taikomų inovacinių mokymo (-si) ir vertinimo metodų analizei, rasta, kad aplankas – vienas iš netradicinių / alternatyvių metodų, tapusių ugdymo paradigmos transformavimo instrumentu pereinant nuo tradicinio mokymo paradigmos prie mokymo (-si) paradigmos. Tam lemiamą įtaką turi pagrindinės šio metodo taikymo galimybės tiek mokymo (-si), tiek moky-

mo (-si) vertinimo procesuose visais formaliojo švietimo lygmenimis.

3. Tarp daugelio literatūroje minimų aplanko tipų efektyviausiai atliepiantys šių dienų iššūkiams aukštojo mokslo sistemoje – į procesą orientuoti ir į rezultatą orientuoti aplankai. Į procesą orientuotas aplankas funkcionuoja kaip efektyvus netradicinis mokymo (-si) metodas ir pasiekimų, mokymosi pažangos vertinimo instrumentas, dokumentuojantis visuminį mokymosi procesą.

Į rezultatą orientuotas aplankas aukštojo mokslo sistemoje naudojamas: 1) vertinant universitetinėse studijose įgytas žinias ir kompetencijas (mokymo (-si) rezultatus) ir mokymo programas (lyginant studentų pasiekimus su programose numatytais tikslais) ir 2) vertinant bei pripažįstant neformaliojo ir savaiminio mokymu (-si) įgytas žinias ir kompetencijas, suteikiant akademinį kreditus.

3. Atsižvelgiant į mokslininkų išanalizuotus ir pasaulio valstybių universitetinėje praktikoje patvirtintus aplanko pranašumus, rekomenduojame taikyti šį metodą Lietuvos universitetinėse studijose *mokymo (-si)* ir *vertinimo* procese.

4. Reformuojant aukštąjį mokslą Lietuvoje ypač svarbu sukurti ankstesnio mokymo (-si) vertinimo ir pripažinimo universitetinėse studijose strategiją ir modelį. Rekomenduojame ankstesnio mokymo (-si) vertinimo ir pripažinimo procese įdiegti aplanką, kuris galėtų tapti vienu iš modelio elementų, suteikiant akademinį kreditus už neformaliojo ir savaiminiu būdu įgytas žinias ir kompetencijas. Remiantis sėkminga užsienio šalių patirtimi daroma prielaida, kad šio metodo įdiegimas prisidėtų prie mokymo (-si) visą gyvenimą sąlygų kūrimo Lietuvos universitetinėse studijose.

LITERATŪRA

1. Arter J., Spandel V., Culham R. Portfolios for Assessment and Instruction. ERIC DIGEST. ED388890. Washington: ERIC Clearinghouse on Counseling and Student Services Greensboro NC. 1995. <http://www.ericfacility.net/ericdigests/>
2. Baume D. A Briefing on Assessment of Portfolios. York: LTSN Generic Centre, 2001.
3. Buršaitienė N., Teresevičienė M. Innovative Learning and Assessment in Higher Education. Tiltai. Priedas: Mokslo darbai, Nr. 19. Klaipėda: KU, 2004.
4. Čižinauskienė J., Deveikienė R., Švenčionienė D. Portfolio: What Is It? Kalbų studijos / Studies About Languages. Nr. 4. Kaunas: Technologija, 2003.
5. Day M. Developing Benchmarks for Prior Learning Assessment and Recognition: Executive Study. Belleville: CAPLA, 2000.
6. Identification, Validation and Recognition of Prior and Non-formal Learning. (2002). CEDEFOP Panorama Series. Luxembourg: Office for Official Publications of the Communities, 2002, p. 12.
7. Epstein A. Synapse Learning Design: Portfolio Assessment. 2003. (Copyright). Family Education Network. <http://www.teachervision.com>
8. Field J. Life Long Learning and the New Educational Order. London: Kogan Page, 2002.
9. Glossary of Common Terms for Prior Learning Assessment and Recognition. University of Saskatchewan (Canada), 2002. < <http://www/extension.usask.ca/ExtensionDivision/resources/PLAR/glossary.html> >
10. Gomez E. Assessment Portfolios: Including English Language Learners in Large-Scale Assessments. ERIC DIGESTS. ED447725. Washington: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics, 2000. <http://www.ericfacility.net/ericdigests/>
11. Guide to Terminology Usage in the Field of Credential Recognition and Mobility. Canadian International Centre for International Credentials, 2002. <http://www.cicic.ca/pubs/guidt_en.stm>
12. Ivany R. E., White D. E., Meyers D. The Portfolio College: A New Model for Technical/Vocational Education. Canada: Nova Scotia Community College, 2003.
13. Jarvis P. Paradoxes of Learning: On Becoming an Individual in Society. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1992.
14. Jucevičienė P. Ugdymo mokslo kaita. Kaunas: KTU, 1997.
15. Knapper C. K., Cropley A. J. Lifelong learning in Higher Education. 3rd ed. London: Kogan Page, 2000.
16. Klenowski V. Developing Portfolios for Learning and Assessment: Processes and principals. London; NY: RoutledgeFalmer, 2003.
17. Lankes A. M. Electronic Portfolios: A New Idea in Assessment. ERIC DIGEST. ED390377. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY, 1995.
18. Laužackas R. Mokymo turinio projektavimas. Standartai ir programos profesiniame rengime. Kaunas: VDU, 2000.
19. Maki P. Developing an Assessment Plan to Learn About Student Learning. Journal of Academic Librarianship. January, 2002. < <http://www.aahe.org/assessment> >
20. Moya S. S., O'Malley J. M. A Portfolio Assessment Model for ESL // The Journal of Educational Issues of Language Minority Students. Spring 1994, vol. 13, p. 13–36.
21. Mokymosi visą gyvenimą memorandumai. Europos Bendrijų Komisija. Vilnius: Logotipas, 2001.
22. Paulson F. L., Paulson P. R., Meyer C. A. What makes portfolio a portfolio? Educational Leadership. February 1991, vol. 48, p. 60–63.
23. Prior Learning Assessment in British Columbia: PLA Glossary. Canada: Open Learning Society. (Copyright), 2004. < <http://www.ola.bc.ca/pla/explanation.html> >
24. Ramsden P. Kaip mokyti aukštojoje mokykloje. Vilnius: Aidai, 2000.
25. The Role of the Universities in the Europe of Knowledge: Communication from the Commission. Brussels: Commission of the European Communities, 2003.
26. Sewell M., Marczak M., Horn M. The Use of Portfolio Assessment in Evaluation. Tucson Arizona: University of Arizona. (Copyright), 2002. < <http://ag.arizona.edu/fer/fs/cyfar/Portfo~3.htm> >
27. Teresevičienė M., Burkšaitienė N., Gedvilienė G. ir kt. Neformaliojo ir savaiminio mokymosi identifikavimo, vertinimo, pripažinimo tendencijos Europoje ir Lietuvoje // Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. T. 6, Kaunas: VDU, 2003. P. 76–93.
28. Teresevičienė M., Burkšaitienė N. Suaugusiųjų neformaliojo bei savaiminio mokymosi vertinimas ir pripažinimas aukštojo mokslo studijose. Pedagogika, 2003. Nr. 69.
29. Teresevičienė M., Gedvilienė G. Mokymasis bendradarbiaujant. Vilnius: Garnelis, 1999.
30. Teresevičienė M., Gedvilienė G. Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita. Monografija. Kaunas: VDU, 2003.

LEARNING AND ASSESSMENT PORTFOLIOS: APPLICATION AT TERTIARY LEVEL

Nijolė Burkšaitienė

Summary

The European Council in Lisbon (2000) stated that lifelong learning is a precondition of a successful transition to knowledge-based society in which the role and relations between different types of learning – formal, non-formal and informal – are becoming particularly important.

The article makes research into non-traditional methods of learning and assessment at tertiary level under the conditions of lifelong learning. The aim of this article is to analyse available research literature related to one of the most effective methods of non-traditional learning and assessment – portfolio; to reveal its innovative character and multifunctional usage; to describe its types; to present its structure and assessment criteria. In the research the methods of scientific literature and document analysis, and reflection were employed.

Portfolio is an effective method in the process of transforming the *traditional paradigm of teaching* and

creating a new *paradigm of learning* and is spread in all levels of education abroad, tertiary level including. It has a multifunctional nature as it may be used as a method of learning and as a method of assessment. The most effective portfolios under the conditions of lifelong learning are the process and product portfolios. They may be applied for multiple purposes: (1) as a method of learning; (2) as a method of assessment learning; (3) as a method of recognition and assessment of non-formal and informal learning.

Portfolio method is not widespread at tertiary level in Lithuania today. Introducing this method for the purposes of learning, assessing learning as well as for recognizing non-formal and informal learning at tertiary level is recommended as it contributes to the creation of lifelong learning conditions at tertiary level in Lithuania.

Gauta 2003 09 10

Prūmta 2004 05 16